

тературної історії так популярних колись у нас збірників сентенцій, звісних під назвами „Пчела“, „Златая цѣпь“ і т. і. Не менше інтересна й оцінка Стшиговського на книгу Брокгауза „Die Kunst in den Athosklöstern“ (I, 347—351). В загалі в цьому відділі бачимо дуже живу участь словянських учених, старших і молодших, а словянські праці, котрі посередно чи безпосередно відносять ся до візантійської історії, мови, літератури, права і т. і., нотують ся і розбирають ся дуже пильно. В тім пункті „Візантійська Часопись“ може привстидати всяке словянське наукове видавництво.

Іван Франко.

VI. Розбір думи про бурю на Чорнім морі.

I. Невтомимий проф. Сумцов, котрому при деяких хибах его наукового методу все таки треба признати велику заслугу як одному з небагатьох тепер російських учених, що систематично обробляють южноруську літературу і фольклорістику, що южноруські матеріали ставлять усе вихідною точкою і головною основою своїх праць, — помістив у январській книжці „Кіевской Старини“ 1894 р. нову і дуже інтересну свою статтю — розбір думи про Олексія Поповича, звісної більше під назвою думи про бурю на Чорнім морі. Загалом треба замітити, що студії над южноруськими козацькими думами від часу першого їх критичного і наукового апарату обставленого видання Антоновича і Драгоманова майже зовсім не пішли наперед. Що більше, навіть того багатого апарату історичного і порівнявчо-літературного, що згромаджений у згаданому виданні, пізнійші робітники далеко не виснажили — досить буде згадати замічений нами вище (стор. 284) випадок з Потебнею і его далеко невистарчаючим опрацьованєм пісень про дівчину-воячку. Тільки деякі думи дочекали ся спеціальних монографій, як ось книжка Андрієвського „Дума о побѣдѣ трехъ братьевъ изъ Азова, Одесса 1884“, стаття В. Науменка о думі про Самійла Кішку (Кіевская Старина 1883), та стаття В. Романчука про ту саму думу; (Дѣло 1884 кн. 6, 212—232). Тільки посередно, працюючи над великоруськими „билінами“, доторкали ся дум козацьких А. Н. Веселовський та Н. Дашкевич, а також Потебня в своїй книзі про колядки. В кінці думам посвячені також дві спеціальні праці: Костомарова „Исторія козацтва вь памятникяхъ южнор. нар. пѣсеннаго творчества“ (Русская Мысль 1880 і 1883, стаття звісна міні тільки зі згадки Ніпіна в его Історії русскої етнографії т. III. стор. 184) і Житецького згадана вже у нас багатоїнна книжка „Мысли о южнорусскихъ думахъ.“ Та обі ці праці далеко ще не вичерпали всего того, що можна і треба сказати про наш козацький епос, такий оригінальний з погляду на форму, зміст, кольорит і проникаюче его глибоке та щире чуте. Костомаров звернув головну увагу на символіку, а надто уживав козацьких дум переважно як історичного матеріалу, для характеристики бурливої козацької доби в южноруській історії, а д. Житецький дав нам широку картину літературних традицій, поетичного смаку, уподобань і способу життя тих верстов, серед котрих

по єго думці мусіли повстати козацькі думи, а головню, вказав на численні нитки, що звязують сей наш героїчний епос іс сучасною єму і давнійшою літературою писаною та друкованою на Руси, з віршами, інтермедіями, діалогами шкільними, апокріфами і т. д. Перший Потебня приложив до колядок, а обік них і до деяких дум метод на разі найвірнійший, конечний: подрібного досліду над кождою поодинокую пісню з усіми єї варіантами. В числі дум, котрих він мимоходом доторкнув ся в своїй книзі о колядках, находить ся й дума про Олексія Поповича. Потебня відкинув догад Веселовського і Дашкевича про звязок, який буцім то заходить між сею козацькою думою а великоруськими билінами про Альошу Поповича і вказав паралельні до нашої думи пісні у Болгар і Сербів.

Користуючись тими вказівками Потебні, далі здобутками історико-літературними д. Житецького і в кінці ділом Американця Чайльда про шотландські балади д. Сумцов приступив до спеціальної праці над думою про бурю на Чорнім морі. Він розбирає аналогічні з сею думою пісні югословянські, та zarazом вказує ще більше похожі теми в піснях шотландських, датських і скандинавських. Дуже інтересне світло на повстане нашої думи кидають указаїні д. Сумцовим южноруські легенди про бурю на Чорнім морі і ратунок судна, занесені в XVII віці в записки П. Могили і в книгу Галятовського „Небо новое“; вони показують, що тема нашої думи — буря на морі і чудесний ратунок судна — була в ту пору популярна на Україні не тільки в кругах козацьких, але також у духовних. Правда, обі ті книжки наші легенди тільки з далека доторкають ся до теми нашої думи: нема в них власне того, що становить по думці самого д. Сумцова головню основу думи, того, що ратунок судна є наслідком явної сповіди грішника і єго вкинення в море — задуманого, чи дійсного. Далеко ближше до основи нашої думи підходять ті середновікові легенди, котрі д. Сумцов (за Чайльдом) приводить із Генріха Гондінгтонського *Historia Anglorum* (корабель з військом пливе по морю, на нім находить ся грішник з жінкою, нараз судно стає і не може рушитись — кидають жереб, котрий указує на грішника — єго з жінкою і їх добром садять на човен і пускають у море, котре їх зараз проглинуло, а корабель поплив); далі легенда про жінку грішницю, через котру буря мало не потопила судна, поки вона не покаяла ся (без жереба) і єї викинули. Таких легенд у середновіковій літературі можна б, здаєть ся, набрати далеко більше; я приведу тільки одну, та таку, котра по мойй думці далеко ближше підходить до теми нашої думи, ніж оповіданя Могили і Галятовського і вказує нам zarazом на жерело, відки мусіли прийти всі подібні легенди до Європи. Є се оповіданє записане в житію св. Палладія, уміщенім в наших четьях-минеях і Прологах під д. 19 марта, а відси переняте також до вельми популярної в XVIII віці уніятської книги „Народовѣщаніє“. Святому Палладію оповідає один корабельник, що раз судно єго стало на морі і не могло рушити ся далі. Люде почали молити ся Богу, щоб їм відкрив причину сеї біди. Тоді почув ся незвісно відки голос: вкиньте Марію в море і попливете! Се повторило ся три рази. Тоді корабельник кличе Марію, котрої не знав. На се обізвала ся одна

жінка з поміж пасажирів і визнала, що повдовівши полюбила якогось вояка; щоб мотти вийти за него заміж, убила двоє своїх дітей, та вояк, дізнавши ся о тім, прогнав єї геть. Тоді корабельник, не хочачи кидати єї в море, дав їй човник, та скоро вона сіла в той човник, море прогинуло єї, а корабель поплив далі (гл. Народовіщаніє, третє виданє з р. 1866, стор. 14—15). Сей мотив — небезпечна пригода на морі, з котрої присутні на кораблі викупляють ся пожертвованем якоїсь людської душі, чи то присутної на кораблі, котру вкидають у море, чи неприсутної („дай міні те, що дома маєш а про що не знаєш“) стрічає ся дуже часто в казках усіх народів (гл. нпр. Чубинський, Труды, II, N. 5, стор. 17 і д.; Манжура, Сказки, стор. 40 і д.; Афанасьєвъ, Народныя русскія сказки III, 335, 344, 363; в т. IV, 282—297 вказана обширна література, що відносить ся до сего круга казок, хоча пригода на морі є тут тільки побічним епізодом і в більшій частині навіть заступлена пригодами зовсім іншого рода). Та міні здаєть ся, що жерелом усіх више наведених християнських легенд, а може й жерелом нашої думи про бурю на Чорнім морі, коли не безпосередним, то в усякім разі ближшим від усіх тих легенд і казок, було біблійне оповіданє про пророка Йону. Як близько підходить се оповіданє до основи нашої думи, се побачить кождий, прочитавши текст біблійної повісти, котра, як вірно замітив Рейсс, тільки через непорозумінє попала в число квіг пророцьких, а властиво є казкою, переробленою відповідно до релігійних поглядів жидів не-палестинських в часах, коли жидівська тзв. діаспора, порозсідавши ся в центрах греко-римської культури, почала вже отрясати ся з палестинської національної виключности, та все таки вдержувала ще тісні духові зносини з Палестиною і вживала в письмі гебрейської мови, значить десь в IV. віці пер. Хр. (E. Reuss, La Bible, ancien Testament, VI., Philosophie religieuse et morale des Hebreux, 563—572).

Кінчить ся праця проф. Сумцова 10 замітками про деякі подробиці думи З них особливо інтересна замітка про кроваву жертву морю (чоловік або хоч мизинний палець). Пр. Сумцов підбирає у фольклорі різних народів аналогії до сего явища, та в ближший аналіз єго не входить.

Іван Франко.

II. Повисша статейка була вже набрана, коли від проф. М. Драгоманова ми одержали замітку про сю саму працю пр. Сумцова. Ми друкуємо єї також в повні, міркуючи, що вона де в чому поповняє наші уваги. Ред.

В I. кн. „Кіевской Старини“ 1894 р. напечатана праця пр. Сумцова „Дума объ Алексѣѣ Поповичѣ“. Праця та варта уваги власне як премір того як при більш строгому методі порівняння можна поставити твори народної словесности на відповідне їм місце в інтернаціональному словесному матеріалі. Деякі з учених, котрі писали доси про звисну українську думу про „Бурю на Чорнім морі“ або „про Олексія Поповича“, зводили єї до одних джерел з великоруськими „былинами“ про Алексѣя Поповича. Тим часом укр. дума і великоруські биліни єї